

УДК 378.34.016:78

ЛЮ ЦЗІН

*аспірантка кафедри теорії та методики музичної освіти,
хорового співу і диригування факультету мистецтв імені Анатолія Авдієвського
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова,
м. Київ, Україна – Китай
e-mail: yangyand@ukr.net*

ФОРМУВАННЯ КОГНІТИВНО-РЕФЛЕКСИВНОГО КОМПОНЕНТА ВОКАЛЬНОГО СЛУХУ ПІДЛІТКІВ НА ОЦІНЮВАЛЬНО- КОНСТРУКТИВНОМУ ЕТАПІ ЕКСПЕРИМЕНТУ

Стаття розкриває оцінювально-конструктивний етап формування когнітивно-рефлексивного компонента вокального слуху підлітків. Розкрита система методичних заходів, що спрямовані на формування співацької підготовленості підлітків до аналізу вокально-виконавських дій. Розкриті шляхи набуття учнями музично-вокального тезаурусу та ефективного розвитку вміння здійснювати слухову координацію вокального звуку в процесі виконавської діяльності.

Ключові слова: оцінювально-конструктивний етап; формування когнітивно-рефлексивного компонента; вокальний слух, підлітки, музичне навчання, експеримент.

На сучасному етапі розвитку суспільства на фоні соціально-економічних та політичних змін потребує перегляду та удосконалення система освіти, адже необхідність у вихованні інтелектуально та естетично розвиненої особистості є одним з найважливіших її завдань. Завдання навчання і виховання підлітків диктуються вимогами сьогодення і розглядаються у контексті освітніх процесів, спрямованих на розвиток особистості. Досягнення цієї мети можливе у контексті культурологічної педагогічної парадигми, яка стверджує ідею необхідності спрямування освіти на розвиток культури мислення, почуттів, поведінки особистості. Процес розвитку особистості віднесений до індивідуального розвитку людини, який є безперервним процесом, що виявляється в кількісних та якісних змінах людської істоти, які відбуваються на всіх етапах онтогенезу особистості й є наслідком її взаємодії із зовнішнім світом (Г. Костюк).

У цьому контексті зростає значення мистецьких дисциплін, зокрема музичного мистецтва, що впливають на формування естетичних смаків та уподобань школярів. Навчання музики передбачає розвиток усіх музичних здібностей дитини [1, 122]. Це багатоаспектний комплексний процес, який водночас є виховним. У цьому процесі окреме місце посідає розвиток вокального слуху, зумовлений глибоким емоційним впливом вокального мистецтва на формування особистості учня, особливо підлітка, оскільки музичне мистецтво оволодіває почуттями учнів раніше, ніж вони зуміють усвідомити сам процес спілкування з ним. З цієї позиції формування вокального слуху підлітків процес складний і довготривалий.

Тому оцінювально-конструктивний етап експерименту був спрямований на формування когнітивно-рефлексивного компонента вокального слуху підлітків. Система методичних заходів спрямовувалась на формування співацької підготовленості до аналізу вокально-виконавських дій, зокрема, набуття учнями музично-вокального тезаурусу та розвиток уміння здійснювати слухову координацію вокального звуку в процесі виконавської діяльності. Набуття музично-вокального тезаурусу, який забезпечує розуміння ролі вокального слуху в музичній діяльності й усвідомленість учнями сутності розвитку вокального слуху, здійснювалось у процесі проведення позакласних інтерактивних індивідуальних (*консультації, відверта розмова*) та групових (*дискусії, дебати, сократівські бесіди, публічні лекції, турніри знавців, вікторини*) форм діяльності.

На початковій стадії проведення оцінювально-конструктивного етапу формування експерименту надзвичайної популярності набули інтерактивні форми мистецької діяльності підлітків. Вони передбачають обов'язкове включення аудиторії, потребують від них демонстрації певних думок, знань, умінь. Такі форми позакласної роботи дозволяють як подавати інформацію, формувати навички, так і перевіряти в учнів наявний рівень знань та умінь.

З метою формування музично-вокального тезаурусу для підлітків експериментальної групи проводились публічні лекції на тему «Музичний слух у виконавській діяльності музиканта» і «Роль вокального слуху у виконанні вокально-хорових творів». На основі демонстрації яскравих музичних

прикладів, цікавої наукової інформації лектора-експериментатора щодо сутності і різновидів музичного слуху, вокального слуху і його складових компонентів, була актуалізована проблема розвитку досліджуваного феномену. У процесі сприйняття й обговорення узагальненої інформації філософського, психолого-педагогічного і мистецтвознавчого плану, підлітки почали замислюватися над питаннями якісного співу, ролі вокального слуху у його забезпеченні, недоліків, які існують у власній вокально-виконавській діяльності.

У результаті усвідомлення сутності поняття вокального слуху, його різновидів, підлітки повинні були долучитися до обговорення проблеми шляхів розвитку досліджуваної якості. Для цього учні експериментальної групи були залучені до участі у *сократівських бесідах* – колективних роздумах і обговореннях щодо вирішення актуалізованої педагогічної проблеми. Досліджуваним пропонувалося підготувати відповідну інформацію, яку вони мали змогу презентувати аудиторії на етапі розминки на початку бесіди. Далі, експериментатор пропонував учням дати відповіді на систему запитань, послідовність відповідей на які приводили їх до вірних висновків, вивіреної педагогічної істини. Серія питань мала наступний зміст: «Чи потрібно розвивати вокальний слух? Навіщо?», «У якій музичній діяльності можна розвинути вокальний слух: лише у слухацькій; лише аналітичній; лише виконавській?», «Розвиток вокального слуху залежить від слухацького та виконавського досвіду?», «У якій виконавській діяльності вокальний слух розвивається найкраще?», «Яка співацька діяльність забезпечує формування гармонічного слуху?», «Які вокальні твори сприяють формуванню гармонічного і мелодичного слуху?», «Яку роль відіграє розвинутість динамічного і тембрального слуху?», тощо.

Емоційність спільного обговорення, логіка бесід й віднаходження вирішення актуалізованих проблем створювало хороший настрій в учнів. На стадії найвищого рівня емоційної напруги бесід, підліткам пропонувалося висловити свої думки щодо шляхів вирішення актуалізованих проблем у письмовій формі. Сократівські бесіди проводились нами не часто, але регулярно, що виробило у досліджуваних звичку до аналізу музичних явищ вокальних творів, і виконавських проблем. Письмові твори із власними думками підлітків були опрацьовані у процесі індивідуальної роботи – відвертих розмов і консультацій з вчителями музичного мистецтва, експериментатора, студентів-практикантів. У ході індивідуальних консультацій ми мали змогу в'яснити усі прогалини у знаннях учнів, скоригувати їх уявлення щодо формування музично-вокального тезаурусу.

Проведення диспутів та дискусій проводилось із використанням сучасних інформаційних методів навчання: *аудіо-, відео- та інтернет-методів*. Для формування слухової орієнтації підлітків, у визначенні властивостей основних показників якісного вокального співу, були проведені спільні прослуховування вокальних творів, де учні повинні були визначити тип і вид голосу співака, характер звукоутворення, тип дихання, звукоутворення, темброву і динамічну характеристику вокального звуку, майстерність виконання тощо. Заохочення до участі у диспуті та дискусії забезпечувала ігрова форма проведення, яка містила характер змагання, що властиве для учнів підліткового віку. Так, учасники розподілялися по групам, виконували запропоновані завдання, обстоювали позицію групи. У кінці диспуту визначалась група-переможець, яка дала найбільшу кількість вірних відповідей.

Для активізації вокального слуху був використаний надзвичайно популярний й дієвий *метод свідомого моделювання звуку* Г. Стулової [2, 13]. Його сутність полягає у мисленневому проспівуванні звуку, музичної фрази, уривку пісні із беззвучною чіткою артикуляцією при одночасному слуханні у запису чи виконанні вчителя. Вслухаючись у спів вчителя, підлітки повинні мисленнево підспівувати йому. Фізіологами доведено, що беззвучна артикуляція активізує звукотворні органи, правильне звучання якби моделюється у свідомості юних співаків. Тому, наступне проспівування мелодії вголос звучить якісніше, на що звертається увага учнів. Випрацьовуючи у підлітків свідомі критерії якості звучання голосу, керівник ансамблю чи хору у такий спосіб формує і закріплює у свідомості співаків певний звуковий еталон, який лежить в основі усієї вокальної роботи з розвитку вокального слуху. Такий шлях забезпечує успішність, яка залежить в кінцевому результаті від музично-слухових уявлень учнів і рівня розвитку вокально-музичного слуху, який завжди повинен випереджати рівень розвитку їх практичних навичок і умінь [2, 13].

На оцінювально-конструктивному етапі розвитку вокального слуху використовувався також *метод розвитку вокального слуху й досягнення найкращого звучання голосу* Г. Стулової. У цьому змісті великого значення набув вибір вірного еталону звучання, до якого потрібно було прагнути у вокальній роботі з підлітками. Зміст даного методу полягав у спрямуванні уваги учнів під час співу на внутрішні відчуття, які мають супроводжуватись мускульною комфортністю, зручністю, свободою при оптимальній активності усього звукоутворюючого комплексу. Вокальний слух у цьому

контексті виконує роль координатора і регулятора, який керує звучанням власного голосу й дає можливість через відчуття дискомфорту при співі, зрозуміти недоліки в роботі голосового апарату й причини їх утворення.

У результаті проведення дослідно-експериментальної роботи встановлено, що однією із функцій вокального слуху є оцінна функція, зокрема, оцінка підлітками не лише інтонації, але й тембру співацького голосу: визначення регістру, плавність переходів між ними при зміні висоти тону, дзвінкість і «польотність», ступінь свободи чи напруження звучання, наявність вібрато (нормального чи аномального), або ж його відсутність, вокальна позиція, спосіб артикуляції, рівне чи «строкате» звучання голосних, тощо. З метою формування у підлітків уміння володіти різними тембрами, розрізнати типи голосів і тембри окремих співаків, до змісту експериментальної методики був уведений *метод створення асоціативних зв'язків*. Під час виконання вокальних творів, увага учнів спрямовувалася не лише на відтворення вірної інтонації, але й створення відповідного характеру звучання. У формуванні вокального звуку учні вдавалися до асоціацій відтворення характеру твору із різними кольорами, величиною предметів, просторовими уявленнями, величиною предметів, тощо. Впровадження даного методу було продиктоване тим, що емоційна реакція на тембр голосу обумовлена предметними зоровими і тактильними відчуттями.

Безпосередньо під час співу учням ставились відповідні завдання: одну й ту саму мелодію проспівати радісно, сумно, бадьоро, мляво, прозоро, дзвінко, важко, глибоко, світло тощо. Причому, у процесі координації слуху і голосу підлітки долучались до самостійної постановки завдань. Досліджувані розподілялись по парам й ставили один одному відповідні завдання. На заняттях хору та фольклорного ансамблю проводились розважальні розминки, де визначались кращі виконавці тих чи інших музичних настроїв і характерів. Оволодіння підлітками багатою палітрою тембрових фарб свого голосу значно розширило не лише оцінні уміння, але й виконавські можливості, що у подальшому сприяло більш повному вираженню емоційного змісту вокальних творів. У роботі із дитячим хоровим колективом, з метою розвитку інтонаційного, гармонічного, динамічного і тембрового слуху нами був застосований *метод співу*

із закритим ротом. Даний методичний прийом у хоровій практиці є найбільш дієвим у виробленні відповідного тембрового звучання. У нашій методиці цей прийом мав значення не тільки як художньо-виразний штрих, але й як досить ефективний засіб для вирівнювання звучання дитячого хору і його настройки [3, 37].

З метою стимулювання підлітків до співацької діяльності, для розвитку координації слуху і голосу, підлітки залучались до творчості. На заняттях з вокалу й групових репетиціях фольклорного ансамблю учням пропонувалося трансформувати знайому мелодію: виконати пісню в іншій тональності, зручній для виконання; змінити й проспівати ритмічний рисунок, або темп; змінити й проспівати пісню в іншій динаміці, яка б відповідала характеру твору; виконати мелодію пісні різними тембрами; на текст відомої пісні скласти нову мелодію; до відомої пісні створити ритмічний супровід. У процесі проспівування кожного створеного фрагменту, наша увага зверталась на те, щоб результатом правильної координації у роботі голосового апарату підлітків було ненапружене, але в міру активне звучання голосу. Така якість звучання зберігалася під час виконання різних вокальних завдань на всьому діапазоні з різною динамікою, на всіх голосних і в будь-якому темпі.

Для спонукання підлітків до творчої діяльності, на даному етапі формувального експерименту широкого застосування набув *метод активізації слухової уваги*. Керівники вокальних ансамблів створювали ситуацію успіху в навчанні підлітків, відзначали найменшим досягненням учнів, особливо на початку навчання. Це створювало позитивний емоційний настрій, що підвищило працездатність, сприяло розвитку координації слуху і голосу, загостренню слухової уваги. Залучення учнів на оцінювально-конструктивному етапі до вокально-хорової діяльності забезпечило психологічне розкріпачення підлітків. Вони не боялися висловлювати власні думки, співати перед слухачською аудиторією, демонструвати творчі здобутки, отримувати зауваження. У даному аспекті вибір позакласної форми роботи для розвитку вокального слуху аргументований тим, що діти не бояться отримати незадовільні оцінки. Навпаки, саме у позакласній роботі ми зуміли розкрити індивідуальність учнів, їх унікальність й перспективи подальшого музично-вокального розвитку.

Список використаних джерел

1. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька : навч. посіб. / Рудницька Оксана Петрівна. – Тернопіль : Навчальна книга. – Богдан, 2005. – 360 с.
2. Стулова Г. П. Развитие детского голоса в процессе обучения пению / Г.П. Стулова. – М.: Прометей. – 1992. – 270 с.
3. Юцевич Ю.Е. Музыка. Словник-довідник / Ю.Е. Юцевич. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2003. – 352 с.

References

1. Rudnyts'ka O.P. Pedagogika: zahal'na ta mystets'ka : navch. posib. / Rudnyts'ka Oksana Petrivna. – Ternopil' : Navchal'na knyha. – Bohdan, 2005. – 360 s.
2. Stulova H. P. Razvytye det-skohe holosa v protsesse obuchenyya penyyu / H.P. Stulova. – M.: Prometey. – 1992. – 270 s.
3. Yutsevych YU.YE. Muzyka. Slovnyk-dovidnyk / YU.YE. Yutsevych. – Ternopil' : Navchal'na knyha – Bohdan, 2003. – 352 s.

Лю Цзин. Формирование когнитивно-рефлективного компонента вокального слуха подростков на оценочно-конструктивном этапе эксперимента

Статья раскрывает оценочно-конструктивный этап формирования когнитивно-рефлективного компонента вокального слуха подростков. Раскрыта система методических мероприятий, направленных на формирование певческой подготовленности подростков к анализу вокально-исполнительских действий. Раскрыты пути накопления учащимися музыкально-вокального тезауруса и эффективного развития умения осуществлять слуховую координацию вокального звука в процессе исполнительской деятельности.

Ключевые слова: оценочно-конструктивный этап; формирование когнитивно-рефлективного компонента; вокальный слух, подростки, музыкальное обучение, эксперимент.

Liu Jing. Formation of the cognitive-reflective component of vocal hearing of adolescents at the estimated constructive stage of the experiment

The article reveals the evaluation-constructive stage of the formation of the cognitive-reflective component of the vocal hearing of adolescents. A system of methodical measures aimed at shaping the singing preparedness of adolescents for the analysis of vocal and performing activities is disclosed. The ways of students' accumulation of musical-vocal thesaurus and effective development of the ability to carry out auditory coordination of vocal sound in the process of performing activities are revealed.

Key words: estimated and constructive stage; formation of a cognitive-reflexive component; vocal rumor, teenagers, musical training, experiment.

Стаття надійшла до редколегії 30.04.2018

УДК 373.21

Тетяна ЛІСОВСЬКА

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної освіти*

*Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського,
м. Миколаїв, Україна*

e-mail: ta.lisovska@gmail.com

ІДЕЇ В. СУХОМЛИНСЬКОГО В МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

У статті автор висвітлює погляди видатного педагога В. О. Сухомлинського на проблему формування музично-естетичної підготовки майбутніх фахівців. Здійснено детальний аналіз підходів науковців щодо визначення сутності та структури готовності до педагогічної діяльності. Уточнено, що підготовленість фахівця дошкільної освіти означає набуття ним знань, умінь, досвіду, настанов на утворення необхідних мотивів, надання психічним процесам і властивостям особистості таких особливостей, які забезпечать йому можливість ефективно здійснювати педагогічну професійну діяльність.

Ключові слова: підготовка, готовність, майбутній вихователь, дошкільна освіта, початкова освіта, наступність.

У сучасному освітньому просторі існують певні напрямки педагогічної діяльності, що сприяють розвиткові нагальних проблем сьогодення. Одним із актуальних освітніх завдань є забезпечення у молоді цілісної наукової картини світу та сучасного світогляду. У зв'язку з цим, надзвичайно важливим і корисним залишається досвід ви-

датних педагогів, науковців, перевірений часом, що допомагає вирішувати актуальні питання, котрі виникають у навчанні та вихованні. Серед них, окреме місце посідає особистість Василя Олександровича Сухомлинського, педагогічними ідеями якого керуються сучасні педагоги. Використання здобутків його творчої праці допомагає їм досягти